

ΕΚΤΟΡ ΑΜΠΑΔ ΦΑΣΙΟΛΙΝΣΕ Η ΛΗΘΗ ΠΟΥ ΘΑ ΓΙΝΟΥΜΕ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΤΙΤΙΝΑ ΣΠΕΡΕΛΑΚΗ

«Η πιο συγκλονιστική αναγνωστική εμπειρία μου
τα τελευταία χρόνια».

Μάριο Βάργκας Γιόσα

 ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

Η ΛΗΘΗ ΠΟΥ ΘΑ ΓΙΝΟΥΜΕ

ΕΚΤΟΡ ΑΜΠΑΔ ΦΑΣΙΟΛΙΝΣΕ

Η λήθη που θα γίνουμε

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ΤΙΤΙΝΑ ΣΠΕΡΕΛΑΚΗ

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΞΕΝΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Η έκδοση αυτού του βιβλίου έγινε με την υποστήριξη του μεταφραστικού προγράμματος λογοτεχνικών έργων του «ΛΕΑ ΦΕΣΤΙΒΑΛ Διαπολιτισμική Ανάπτυξη»

Εκδόσεις Πατάκη – Ξένη λογοτεχνία
Σύγχρονη ξένη λογοτεχνία – 379

Έκτορ Αμπαδ Φασιολίνσε, *Η λήθη που θα γίνουμε*

Τίτλος πρωτοτύπου: *El olvido que seremos*

Μετάφραση: Τιτίνα Σπερελάκη

Υπεύθυνος έκδοσης: Κώστας Γιαννόπουλος

Επιμέλεια-Διόρθωση: Γιώργος Κασαπίδης

Σελιδοποίηση: Παναγιώτης Βογιατζάκης

Φιλμ-Μοντάζ: Μαρία Ποινιού-Ρένεση

Copyright © Héctor Abad Faciolince, 2006

by agreement with Literarische Agentur Merten Inh.

Nicole Witt e.k., Frankfurt am Main, Germany

Copyright © για την ελληνική γλώσσα, Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ

(Εκδόσεις Πατάκη), 2016

Πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις Εκδόσεις Πατάκη,

Αθήνα, Ιούνιος 2017

KET B022 ΚΕΠ 331/17

ISBN 978-960-16-7455-1

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,
ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665, ΦΑΞ: 210.36.50.069
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΕΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ - ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ),
570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, ΦΑΞ: 2310.70.63.55
Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

*Στον Αλμπέρτο Αγίρρε
και στον Κάρολος Γκαβίρια, επιβιώσαντες.*

*Και για χάρη της μνήμης
φορώ το πρόσωπο του πατέρα μου πάνω στο δικό μου.*

ΓΙΕΧΟΥΝΤΑ AMIXAÏ

Ένα παιδί χέρι χέρι με τον πατέρα του

1

ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ έμεναν δέκα γυναίκες, ένα παιδί κι ένας κύριος. Οι γυναίκες ήταν η Τατά, αλλοτινή παραμύνα της γιαγιάς μου, κοντά στα εκατό, μισόκουφη και μισότυφλη· δυο κοπέλες υπηρεσίας – η Έμμα και η Τερέσα· οι πέντε αδερφές μου – Μαρυλούς, Κλάρα, Έβα, Μάρτα, Σολ–, η μαμά μου και μια καλόγρια. Το παιδί, εγώ, αγαπούσε τον κύριο, τον πατέρα του, πάνω από καθετί. Τον αγαπούσε πióτερο κι από τον Θεό. Μια μέρα χρειάστηκε να διαλέξω ανάμεσα στον Θεό και στον μπαμπά μου και διάλεξα τον μπαμπά μου. Ήταν η πρώτη θεολογική συζήτηση της ζωής μου και την έκανα με τη νεαρή αδελφή Χοσέφα, την καλόγρια που φρόντιζε εμένα και τη Σολ, τα μικρότερα αδέρφια. Κλείνω τα μάτια κι ακούω την τραχιά χοντροφωνάρα της να τα βάζει με τη δικιά μου την παιδιάστικη. Ήταν ένα ηλιόλουστο πρωί κι ήμαστε στο μεσαύλι, στον ήλιο, κοιτάζοντας τα κολιμπρί που έρχονταν να πάρουν σβάρνα τα λουλούδια. Στα καλά καθούμενα, η νεαρή αδελφή μου είπε:

«Ο μπαμπάς σου θα πάει στην Κόλαση».

«Γιατί;» τη ρώτησα.

«Επειδή δεν πάει στη λειτουργία».

«Κι εγώ;»

«Εσύ θα πας στον Παράδεισο, επειδή προσεύχεσαι κάθε βράδυ μαζί μου».

Τα βράδια, όσο άλλαζε πίσω από το παραβάν με τους μονόκερους, λέγαμε Πάτερ ημών και Χαίρε, Μαρία. Στο τέλος, προτού κοιμηθούμε, λέγαμε το Πιστεύω: «Πιστεύω εις έναν Θεόν, πατέρα, παντοκράτορα, ποιητήν ουρανού και γης, ορατών τε πάντων και αοράτων...». Έβγαζε το ράσο της πίσω από το παραβάν για να μη δούμε τα μαλλιά της· μας είχε προειδοποιήσει πως είναι θανάσιμη αμαρτία να δεις τα μαλλιά καλόγριας. Εγώ, που αντιλαμβάνομαι τα πράγματα μια χαρά, αλλά αργώ, είχα μείνει όλη μέρα να φαντάζομαι τον εαυτό μου στον ουρανό χωρίς τον μπαμπά μου (ξεπρόβαλλα από ένα παράθυρο του παραδείσου και τον αντίκριζα εκεί κάτω, να ζητάει βοήθεια ενώ καιγόταν στις φλόγες της κόλασης), κι εκείνο το βράδυ, όταν άρχισε να απαγγέλλει τις προσευχές πίσω από το παραβάν με τους μονόκερους, της είπα:

«Δεν ξαναπροσεύχομαι».

«Α μπα;» με τσίγκλησε.

«Όχι. Δε θέλω πια να πάω στον ουρανό. Δε μ' αρέσει ο ουρανός δίχως τον μπαμπά μου. Προτιμώ να πάω μαζί του στην κόλαση».

Η νεαρή αδελφή Χοσέφα ξεπρόβαλε το κεφάλι της (ήταν η μοναδική φορά που την είδαμε χωρίς πέπλο, με άλλα λόγια, η μοναδική φορά που διαπράξαμε το αμάρτημα να δούμε τα άχαρα μαλλιά της) και φώναξε: «Σους!». Μετά σταυροκοπήθηκε.

Αγαπούσα τον μπαμπά μου με μία αγάπη που δεν ξανάνιωσα μέχρι να γεννηθούν τα παιδιά μου. Όταν τα

απέκτησα, την αναγνώρισα, γιατί είναι μία αγάπη ολόδια σε ένταση, παρότι αλλιώτικη, και κατά μία έννοια αντίθετη. Ένωθα πως δεν μπορούσε να μου συμβεί τίποτα, αν ήμουνα με τον μπαμπά μου. Και νιώθω πως στα παιδιά μου δεν μπορεί να συμβεί τίποτα, αν είναι μαζί μου. Με άλλα λόγια, ξέρω πως θα πέθαινα, δίχως να δειλιάσω λεπτό, για να προστατέψω τα παιδιά μου. Και ξέρω πως ο μπαμπάς μου θα πέθαινε, δίχως να δειλιάσει λεπτό, για να προστατέψει εμένα. Η πιο αβάσταχτη ιδέα στα παιδικάτα μου ήταν να φαντάζομαι πως μπορεί ο μπαμπάς μου να πέθαινε, γι' αυτό είχα αποφασίσει πως αν τελικά πέθαινε, θα έπεφτα στον ποταμό Μεδεγίν. Ξέρω επίσης πως υπάρχει κάτι που θα 'ταν πολύ χειρότερο από τον θάνατό μου: ο θάνατος ενός παιδιού μου. Όλ' αυτά είναι πολύ πρωτόγονα, προπατορικά, τα νιώθεις στα μύχια της συνείδησης, σ' ένα μέρος προγενέστερο της σκέψης. Είναι κάτι που δεν το σκέφτεσαι, απλώς είναι έτσι, χωρίς δικαιολογίες, γιατί δεν το ξέρεις με το κεφάλι παρά με τα σπλάχνα.

Αγαπούσα τον μπαμπά μου με μία αγάπη ζωώδη. Μου άρεσε η μυρωδιά του, όπως και η θύμηση της μυρωδιάς του, πάνω στο κρεβάτι, όταν έφευγε ταξίδι, και παρακαλούσα τις κοπέλες και τη μαμά μου να μην αλλάξουν σεντόνια ούτε μαξιλαροθήκη. Μου άρεσε η φωνή του, μου άρεσαν τα χέρια του, η άσφογη εμφάνιση και η σχολαστική καθαριότητα του κορμιού του. Όταν μ' έπιανε φόβος τη νύχτα, πήγαινα στο κρεβάτι του και πάντα μου έκανε χώρο πλάι του για να ξαπλώσω. Ποτέ δεν είπε όχι. Η μαμά μου γκρίνιαζε, έλεγε πως με κακομάθαινε, ο μπαμπάς μου όμως τραβιόταν στην άκρη του στρώματος και μ' άφηνε να μείνω. Ένωθα για τον μπα-

μπά μου ό,τι οι φίλοι μου έλεγαν πως ένιωθαν για τη μαμά τους. Μύριζα τον μπαμπά μου, έβαζα πάνω του το μπράτσο μου, έχωνα στο στόμα μου τον αντίχειρα και κοιμόμουν βαθιά, μέχρι ο θόρυβος από τις αλογίσσιες οπλές και τα καμπανάκια του κάρου με το γάλα ν' αναγγείλουν το ξημέρωμα.

2

Ο ΜΠΑΜΠΑΣ ΜΟΥ μ' άφηγε να κάνω ό,τι ήθελα. Το να λέω ό,τι ήθελα είναι υπερβολή. Δεν μπορούσα να κάνω αηδιαστικά πράγματα, όπως να σκαλίζω τη μύτη μου ή να τρώω χώμα· δεν μπορούσα να δέρνω τη μικρότερη αδερφή μου ούτε-με-το-πέταλο-ενός-τριαντάφυλλου· δεν μπορούσα να φεύγω χωρίς να ειδοποιώ πως φεύγω, ούτε να διασχίζω τον δρόμο χωρίς να κοιτάζω δεξιά κι αριστερά· έπρεπε να δείχνω περισσότερο σεβασμό στην Έμμα και στην Τερέσα –ή σε όποια άλλη εργαζόμενη είχαμε εκείνα τα χρόνια: τη Μαριέλα, τη Ρόσα, τη Μαργαρίτα– παρά σε οποιονδήποτε επισκέπτη ή συγγενή· έπρεπε να μπανιάρομαι καθημερινά, να πλένω τα χέρια πριν και τα δόντια μετά το φαγητό και να κρατάω τα νύχια μου καθαρά... Καθώς ήμουν όμως από τη φύση μου υπάκουος, ετούτα τα στοιχειώδη τα έμαθα πολύ γρήγορα. Αυτό που εννοώ λέγοντας ό,τι ήθελα, για παράδειγμα, είναι πως μπορούσα να παίρνω τα βιβλία του και τους δίσκους του χωρίς περιορισμούς και ν' αγγίζω όλα του τα πράγματα (το πινέλο του ξυρίσματος, τα μαντίλια, το μπουκάλι με την κολόνια, το πικάπ, τη γραφομηχανή, το σιλό) χωρίς να ζητάω άδεια. Ούτε χρεια-

ζόταν να του ζητάω λεφτά. Μου το είχε εξηγήσει ως εξής:

«Ό,τι είναι δικό μου είναι και δικό σου. Ορίστε το πορτοφόλι μου, πάρε ό,τι χρειάζεσαι».

Και ήταν εκεί, πάντα, στην πίσω τσέπη του παντελονιού. Έπαιρνα το πορτοφόλι του μπαμπά μου και μετρούσα τα λεφτά που είχε μέσα. Ποτέ δεν ήξερα αν έπρεπε να πάρω ένα πέσο, δυο ή πέντε πέσος. Το σκεφτόμουν μια στιγμή κι αποφάσιζα να μην πάρω τίποτα. Η μαμά μου μας είχε προειδοποιήσει πολλές φορές.

«Κορίτσια!»

Η μαμά μου πάντα έλεγε «κορίτσια», επειδή τα κορίτσια ήταν περισσότερα και τότε εκείνος ο γραμματικός κανόνας (ένας άντρας ανάμεσα σε χίλιες γυναίκες μετατρέπει τα πάντα σε αρσενικό γένος) γι' αυτήν δεν ίσχυε.

«Κορίτσια! Τους καθηγητές εδώ πέρα τους κακοπληρώνουν, δε βγάζουν σχεδόν τίποτα. Μην εκμεταλλεύεστε τον μπαμπά σας, γιατί είναι χαζός και σας δίνει ό,τι του ζητήσετε, χωρίς να έχει».

Εγώ νόμιζα πως όσα λεφτά είχε μέσα στο πορτοφόλι, μπορούσα να τα πάρω. Πότε πότε, όταν ήταν πιο φουσκωμένο, στις αρχές του μήνα, έπαιρνα ένα χαρτονόμισμα των είκοσι πέσος, την ώρα που ο μπαμπάς μου κοιμόταν για μεσημέρι, και το πήγαινα στο δωμάτιό μου. Έπαιζα λιγάκι μαζί του, ξέροντας πως ήταν δικό μου, κι αγόραζα με τη φαντασία μου διάφορα (ένα ποδήλατο, μια μπάλα ποδοσφαίρου, μια ηλεκτρική πίστα με αυτοκινητάκια, ένα μικροσκόπιο, ένα τηλεσκόπιο, ένα άλογο) σαν να είχα κερδίσει το λαχείο. Μετά όμως πήγαινα και το ξανάβαζα στη θέση του. Σχεδόν ποτέ δεν είχε πολλά χαρτονομίσματα και στα τέλη του μήνα, καμιά φορά, δεν είχε ούτε ένα, γιατί δεν ήμαστε πλούσιοι, αν και έτσι

φαινόταν επειδή είχαμε υποστατικό, αυτοκίνητο, κοπέλες υπηρεσίας, ακόμα και καλόγρια συντροφιάς. Όταν ρωτούσαμε τη μαμά μου αν ήμαστε πλούσιοι ή φτωχοί, πάντα απαντούσε το ίδιο: «Κορίτσια, ούτε το ένα ούτε το άλλο· είμαστε ευκατάστατοι». Πολλές φορές ο μπαμπάς μου μου έδινε λεφτά χωρίς να του τα ζητήσω και τότε δεν είχα καμιά επιφύλαξη να τα πάρω.

Κατά τη μαμά μου, και είχε δίκιο, ο μπαμπάς μου ήταν ανίκανος να καταλάβει την οικιακή οικονομία. Η μαμά είχε αρχίσει να δουλεύει σ' ένα γραφειάκι στο κέντρο –κόντρα στη γνώμη του άντρα της–, μια που ο μισθός του καθηγητή δεν έφτανε ποτέ μέχρι το τέλος του μήνα και δεν μπορούσαμε να προσφύγουμε σε κανένα απόθεμα, αφού ο μπαμπάς μου δεν είχε ποτέ την παραμικρή αίσθηση οικονομίας. Όταν έρχονταν οι λογαριασμοί των επιχειρήσεων κοινής ωφέλειας ή όταν η μαμά τού έλεγε πως έπρεπε να πληρώσουμε τον οικοδόμο που είχε επισκευάσει κάποιες τρύπες στην οροφή ή τον ηλεκτρολόγο που είχε διορθώσει ένα βραχυκύκλωμα, ο μπαμπάς μου κατέβαζε τα μούτρα και κλεινόταν στη βιβλιοθήκη να διαβάσει και ν' ακούσει κλασική μουσική στη διαπασών, για να ηρεμήσει. Αυτός είχε προσλάβει τον οικοδόμο, πάντα όμως ξεχνούσε να ρωτήσει από πριν πόσο θα έπαιρνε για τη δουλειά, έτσι έπαιρνε πάντα όσα του έκανε κέφι. Αν, αντίθετα, τη συμφωνία την έκλεινε η μαμά μου, ζητούσε δύο προσφορές, παζάρευε και στο τέλος δεν υπήρχαν ποτέ εκπλήξεις.

Ο μπαμπάς μου δεν είχε ποτέ αρκετά χρήματα, επειδή πάντα έδινε ή δάνειζε λεφτά σε όποιον του ζητούσε, συγγενείς, γνωστούς, άγνωστους, ζητιάνους. Οι φοιτητές στο πανεπιστήμιο τον εκμεταλλεύονταν. Κορόιδο τον

έπιανε κι ο επιστάτης του υποστατικού, ο δον Ντιονίσιο, ένας ξεδιάντροπος Γιουγκοσλάβος που κατάφερνε να του δίνει ο μπαμπάς μου προκαταβολές με την απατηλή ελπίδα κάποιων μήλων, αχλαδιών και κάποιων σύκων από τη Μεσόγειο που δε φύτρωσαν ποτέ στο περιβόλι του υποστατικού. Στο τέλος πέτυχε να ευδοκιμήσουν οι φράουλες και τα λαχανικά, έστησε μια χωριστή επιχείρηση σ' ένα κομμάτι γης που αγόρασε με τις προκαταβολές που του έδινε ο μπαμπάς μου και πρόκοψε αρκετά. Τότε ο μπαμπάς μου προσέλαβε για επιστάτες τον δον Φελισιάνο και τη δόνια Ρόσα, τους γονείς της Τερέσα, της υπηρέτριας, που πέθαιναν από την πείνα σ' ένα χωριό στα βορειοανατολικά, το Αμάλφι. Μόνο που ο δον Φελισιάνο ήταν σχεδόν ογδόντα χρονών, έπασχε από αρθρίτιδα και δεν μπορούσε να δουλέψει στο περιβόλι, έτσι τα λαχανικά και οι φράουλες του δον Ντιονίσιο χάλασαν και το υποστατικό, έξι μήνες αργότερα, είχε γεμίσει αγριόχορτα. Δε θ' αφήναμε όμως να πεθάνουν από την πείνα η δόνια Ρόσα και ο δον Φελισιάνο, γιατί αυτό θα ήταν χειρότερο. Έπρεπε να περιμένουμε να πεθάνουν από γηρατειά για να προσλάβουμε άλλους επιστάτες, κι έτσι έγινε. Μετά ήρθαν ο Εδίλσο και η Μπελέν, που είναι ακόμα εκεί, τριάντα χρόνια αργότερα, με ένα συμβόλαιο πολύ παράξενο που επινόησε ο μπαμπάς μου: εμείς βάζουμε τη γη, αλλά οι αγελάδες και το γάλα είναι δικά τους.

Ήξερα πως οι φοιτητές τού ζητούσαν δανεικά, επειδή πολλές φορές τον συνόδευα στο πανεπιστήμιο και το γραφείο του έμοιαζε τόπος προσκυνήματος. Οι φοιτητές έκαναν ουρά απ' έξω· μερικοί, ναι, για να τον συμβουλευτούν πάνω σε ακαδημαϊκά ή προσωπικά θέματα, οι

περισσότεροι όμως για να του ζητήσουν δανεικά. Όσες φορές πήγα, συχνά ο μπαμπάς μου έβγαζε το πορτοφόλι κι έδινε στους φοιτητές χαρτονομίσματα που ποτέ δεν του επέστρεφαν και γι' αυτό υπήρχε πάντα γύρω του ένα σμήνος από κολλιτσίδες.

«Καημένα παιδιά» έλεγε «δεν έχουν ούτε για να φάνε· κι όταν πεινάς, είναι αδύνατο να μελετήσεις».

3

ΠΡΟΤΟΥ ΠΑΩ στο νηπιαγωγείο, δε μου άρεσε να μένω κάθε μέρα στο σπίτι με τη Σολ και την καλόγρια. Όταν μου τέλειωναν τα παιχνίδια για μοναχικά παιδιά (φαντασιώσεις στο πάτωμα με κάστρα και στρατιωτάκια), το πιο διασκεδαστικό που περνούσε από το μυαλό της νεαρής αδελφής Χοσέφα, εκτός από τις προσευχές, ήταν να βγαίνουμε στο μεσαύλι του σπιτιού να κοιτάζουμε τα κολιμπρί που ρουφούσαν τα λουλούδια ή να κάνουμε βόλτες στη γειτονιά με το καροτσάκι όπου καθόταν η αδερφή μου, που το έριχνε αμέσως στον ύπνο, και όπου έβαζε κι εμένα, όρθιο πάνω στις πίσω μπάρες, όταν κουραζόμουν από το περπάτημα, ενώ η καλόγρια έσπρωχνε το καρότσι στα πεζοδρόμια. Καθώς αυτή η καθημερινή ρουτίνα μου έφερνε βαρεμάρα, ζητούσα από τον μπαμπά μου να με παίρνει στο γραφείο.

Δούλευε στην Ιατρική Σχολή, δίπλα στο Νοσοκομείο Σαν Βισέντε ντε Παούλ, στο Τμήμα Δημόσιας Υγείας και Προληπτικής Ιατρικής. Αν δεν μπορούσα να πάω μαζί του, επειδή εκείνο το πρωί είχε πολλή δουλειά, τουλάχιστον με πήγαινε μια βόλτα στο τετράγωνο με το αυτοκίνητο. Καθόμουν στα γόνατά του και χειριζόμουν το

τιμόνι με την επίβλεψή του. Ήταν ένα γέρικο παχύδερμο, μεγάλο, θορυβώδες, γαλάζιο, μάρκας Plymouth, με αυτόματο κιβώτιο, που ζεσταινόταν και στην πρώτη ανηφόρα που έβρισκε, άρχιζε να βγάζει καπνό από μπροστά. Όποτε μπορούσε, τουλάχιστον μια φορά τη βδομάδα, ο μπαμπάς μου μ' έπαιρνε στο πανεπιστήμιο. Μπαίνοντας, περνούσαμε δίπλα από το αμφιθέατρο όπου γίνονταν τα μαθήματα ανατομίας και τον παρακαλούσα να μου δείξει τα πτώματα. Αυτός πάντα μου απαντούσε: «Όχι, όχι ακόμα». Κάθε βδομάδα το ίδιο:

«Μπαμπάκα, θέλω να δω έναν πεθαμένο».

«Όχι, όχι ακόμα».

Μια φορά που ήξερε πως δεν υπήρχαν μαθήματα ούτε πεθαμένους, μπήκαμε στο αμφιθέατρο, που ήταν πολύ παλιό, από εκείνα με τις εξέδρες ολόγυρα για να μπορούν οι φοιτητές να βλέπουν καλά την ανατομή των πτωμάτων. Στο κέντρο της σάλας υπήρχε ένα μαρμάρινο τραπέζι, όπου τοποθετούνταν ο πρωταγωνιστής της τάξης, ακριβώς όπως στον πίνακα του Ρέμπραντ. Εκείνη τη μέρα όμως το αμφιθέατρο ήταν άδειο από πτώμα, φοιτητές και καθηγητή ανατομίας. Ωστόσο, σ' αυτό το κενό εξακολουθούσε να μένει κάποια μυρωδιά θανάτου, σαν απροσδιόριστη φασματική παρουσία που μ' έκανε ν' αποκτήσω συνείδηση, την ίδια εκείνη στιγμή, ότι στο στήθος μου παλλόταν η καρδιά μου.

Όσο ο μπαμπάς μου δίδασκε, εγώ τον περίμενα καθισμένος στο γραφείο του και ζωγράφιζα, ή μπροστά στη γραφομηχανή, κάνοντας πως έγραφα όπως αυτός, με τους δείκτες και των δύο χεριών. Από μακριά, η Χίλμα Έουσε, η γραμματέας, με κοίταζε χαμογελώντας πονηρά. Γιατί χαμογελούσε, δεν ξέρω. Είχε μια κορνι-

ζαρισμένη φωτογραφία του γάμου της όπου εμφανιζόταν ντυμένη νύφη να παντρεύεται τον μπαμπά μου. Τη ρωτούσα και την ξαναρωτούσα γιατί είχε παντρευτεί τον μπαμπά μου, κι αυτή μου εξηγούσε χαμογελώντας πως είχε παντρευτεί έναν Μεξικάνο, τον Ιβάν Ρεστρέπο, δι' αντιπροσώπου και πως ο μπαμπάς μου τον είχε εκπροσωπήσει στην εκκλησία. Όσο μου μιλούσε γι' αυτό τον γάμο, για μένα ακατανόητο (τόσο ακατανόητο όσο κι αυτός των ίδιων των γονιών μου, που επίσης είχαν παντρευτεί δι' αντιπροσώπου και στις μοναδικές φωτογραφίες του γάμου τους εμφανιζόταν η μαμά μου να παντρεύεται με τον θείο Μπερνάρδο), η Χίλμα Έουσε χαμογελούσε, χαμογελούσε με το πιο χαρούμενο και εγκάρδιο πρόσωπο που θα μπορούσε κανείς να φανταστεί. Έμοιαζε η πιο ευτυχισμένη γυναίκα του κόσμου, μέχρι που μια μέρα, χωρίς να πάψει να χαμογελάει, έριξε μια σφαίρα στον ουρανίσκο της και κανείς δεν έμαθε γιατί. Όμως εκείνα τα πρωινά των παιδικών μου χρόνων με βοήθουσε να περάσω το χαρτί στον κύλινδρο της γραφομηχανής για να γράψω. Δεν ήξερα να γράφω, αλλά έγραφα, κι όταν ο μπαμπάς μου γύριζε από το μάθημα, του έδειχνα το αποτέλεσμα.

«Κοίτα τι έγραψα».

Ήταν κάποιες λιγοστές γραμμές γεμάτες ασυναρτησίες:

Εασιεσιοκκεξξμδερο
 ξικεμερο;πιψν;.ζκψ
 ολλ;2»σαθλοκξδοοοο

«Πολύ ωραία!» έλεγε ο μπαμπάς μου μ' ένα χαχανητό ικανοποίησης και με συνέχαιρε μ' ένα μεγάλο φιλή

στο μάγουλο, δίπλα στο αυτί. Τα φιλιά του, σκαστά και ηχηρά, μας κούφαιναν κι έμεναν πολύ καιρό να αντηχούν στο τύμπανο, σαν οδυνηρή κι ευτυχισμένη ανάμνηση. Την επόμενη εβδομάδα μου έβαζε εργασία, προτού φύγει για το μάθημά του, μία άσκηση με φωνήεντα, πρώτα το Α, μετά το Ε και τα λοιπά, και τις επόμενες εβδομάδες ολοένα και περισσότερα σύμφωνα, τα πιο συνηθισμένα για αρχή, το C, το Ρ, το Τ, και μετά όλα, μέχρι το Χ και το Η, που παρότι δεν προφέρεται κι ούτε χρησιμοποιείται πολύ, είναι επίσης πολύ σημαντικό επειδή είναι το γράμμα με το οποίο αρχίζει το όνομα και των δυο μας. Οπότε, όταν πήγα στο σχολείο, ήξερα κιόλας να ξεχωρίζω όλα τα γράμματα της αλφαβήτας, όχι με τ' όνομά τους αλλά με τον ήχο τους, κι όταν η δασκάλα της πρώτης, η Λύδα Ρουτ Εσπινόσα, μας έμαθε να διαβάζουμε και να γράφουμε, έμαθα στο λεπτό και κατάλαβα αμέσως τον μηχανισμό, ως διά μαγείας, σαν να είχα γεννηθεί γνωρίζοντας ανάγνωση.

Πάντως, υπήρχε μια λέξη που δεν έμπαινε στο κεφάλι μου και άργησα χρόνια να μάθω να τη διαβάζω σωστά. Κάθε φορά που εμφανιζόταν σε κάποιο κείμενο (πάλι καλά που ήταν σπάνια), πάθαινα εμπλοκή, δε μου έβγαινε η φωνή. Αν έπεφτα πάνω της, έτρεμα, σίγουρος πως δε θα ήμουν σε θέση να την προφέρω σωστά: η λέξη «εφημέριος». Δεν ήξερα πού να βάλω τον τόνο και σχεδόν πάντα, κατά παράδοξο τρόπο, αντί να τον βάλω σε κάποιο φωνήεν, έβαζα όλη την έμφαση στο ρο: εφημερ-ρρρρριος. Και μου έβγαινε τονισμένο στην παραλήγουσα, εφημερίος, ή στη λήγουσα, εφημεριός, εν πάση περιπτώσει, ποτέ στην προπαραλήγουσα. Η αδερφή μου η Κλάρα ζούσε για να με κοροϊδεύει γι' αυτή την εμπλοκή

και όποτε έβρισκε ευκαιρία, μου την έγγραφε σ' ένα χαρτί και με ρωτούσε με φωτεινό χαμόγελο: «Χοντρή, τι λέει εδώ;». Εμένα μου έφτανε να τη δω για να κατακοκκινίσω και να μην μπορώ να τη διαβάσω.

Ακριβώς το ίδιο μου συνέβη χρόνια μετά με τον χορό. Οι αδερφές μου ήταν όλες σπουδαίες χορεύτριες κι εγώ επίσης είχα καλό αυτί όπως αυτές, τουλάχιστον στο τραγούδι, όταν όμως με καλούσαν να χορέψω, έβαζα τον τόνο του χορού εκεί όπου δεν υπήρχε, με πλήρη αρρυθμία ή με τον ίδιο ρυθμό των γέλιων τους, όταν μ' έβλεπαν να κουνάω τα πόδια μου. Και μολονότι έφτασε η μέρα που έμαθα να διαβάζω τη λέξη εφημέριος χωρίς να κάνω λάθος, τα βήματα του χορού, αντίθετα, μου έμειναν για πάντα απαγορευμένα. Το να έχεις μια μητέρα είναι δύσκολο· πού να σας εξηγώ τι ήταν να έχω έξι.

Νομίζω πως ο μπαμπάς μου κατάλαβε γρήγορα πως υπήρχε ένας τρόπος για να μ' εμποδίσει οριστικά να κάνω κάτι: να με κοροϊδεύει. Αν αντιλαμβανόμουν πως αυτό που έκανα μπορεί να φαινόταν γελοίο, φαιδρό, δεν το ξαναεπιχειρούσα ποτέ. Ίσως γι' αυτό παίνευε στα γραψίματά μου ακόμα και τις ακατανόητες ασυναρτησίες και με δίδαξε χωρίς καμιά βιασύνη τον τρόπο με τον οποίο τα γράμματα αντιπροσώπευαν τους ήχους, έτσι ώστε τα αρχικά μου λάθη να μην προκαλέσουν γέλιο. Έμαθα χάρη στην υπομονή του όλη την αλφαβήτα, τους αριθμούς και τα σημεία στίξης στη γραφομηχανή του. Ίσως γι' αυτό το πληκτρολόγιο –πολύ περισσότερο απ' ό,τι το μολύβι ή το στιλό– είναι για μένα η πιο αξιόπιστη έκφραση γραφής. Ο τρόπος να πατάς έναν έναν τους ήχους, όπως στο πιάνο, για να μετατρέψεις τις ιδέες σε γράμματα και λόγια, μου φάνηκε εξ αρχής –και εξακο-

λουθεί να μου φαίνεται— ένα από τα πιο εντυπωσιακά μαγικά του κόσμου.

Επιπλέον, μ' εκείνη την απίστευτη γλωσσική ικανότητα που έχουν οι γυναίκες, οι αδερφές μου δε με άφηναν ποτέ να μιλήσω. Μόλις άνοιγα το στόμα μου προσπαθώντας να πω κάτι, αυτές το είχαν ήδη πει με πιο πολλά λόγια και πολύ καλύτερα, πιο διασκεδαστικά και πιο έξυπνα. Νομίζω πως χρειάστηκε να μάθω να γράφω για να μπορώ να επικοινωνώ τότε τότε, κι από πολύ μικρός έστελνα στον μπαμπά μου γράμματα, που τα παίνευε σαν να ήταν επιστολές του Σενέκα ή αριστουργήματα της λογοτεχνίας.

Όταν αντιλαμβάνομαι πόσο περιορισμένο είναι το συγγραφικό μου ταλέντο (σχεδόν ποτέ δεν καταφέρνω να ηχούν οι λέξεις τόσο παραστατικές όσο είναι οι ιδέες στη σκέψη μου· ό,τι κάνω μοιάζει με φτωχό κι αδέξιο φέλλισμα πλάι σ' αυτό που θα είχαν κατορθώσει να πουν οι αδερφές μου), θυμάμαι την εμπιστοσύνη που μου 'χε ο μπαμπάς μου. Τότε ανασηκώνω τους ώμους και συνεχίζω. Αν εκείνου του άρεσαν ακόμα κι οι αράδες με τις ασυναρτησίες μου, τι πειράζει αν τα όσα γράφω τελικά δε με ικανοποιούν. Νομίζω πως ο μοναδικός λόγος για τον οποίο όλ' αυτά τα χρόνια κατάφερα να συνεχίσω να γράφω και να παραδίδω τα γραπτά μου για εκτύπωση είναι επειδή ξέρω πως ο μπαμπάς μου θα είχε απολαύσει περισσότερο από τον καθένα την ανάγνωση των σελίδων μου που δεν πρόφτασε να διαβάσει, που δε θα διαβάσει ποτέ. Είναι ένα από τα πιο θλιβερά παράδοξα της ζωής μου: σχεδόν ό,τι έχω γράψει, το έχω γράψει για κάποιον που δεν μπορεί να με διαβάσει και το ίδιο ετούτο το βιβλίο δεν είναι παρά ένα γράμμα σε μια σκιά.

ΟΙ ΦΙΛΟΙ κι οι συμμαθητές μου γελούσαν μαζί μου και για άλλη μια συνήθεια του σπιτιού μου που, ωστόσο, οι κοροϊδίες αυτές δεν κατάφεραν να ξεριζώσουν. Όταν γύριζα στο σπίτι, ο μπαμπάς μου, για να με χαιρετήσει, μ' αγκάλιαζε, με φιλούσε, μου 'λεγε ένα σωρό γλυκόλογα κι επιπλέον, στο τέλος, άφηνε ένα χαχανητό. Την πρώτη φορά που γέλασαν μαζί μου γι' αυτό τον «αδερφίστικο χαιρετισμό κακομαθημένου παιδιού», δεν περίμενα τέτοια κοροϊδία. Μέχρι εκείνη τη στιγμή ήμουν σίγουρος πως αυτός ήταν ο κανονικός και συνηθισμένος τρόπος με τον οποίο όλοι οι πατεράδες χαιρετούσαν τα παιδιά τους. Ε λοιπόν όχι, κατά τα φαινόμενα στην Αντιόχεια δεν ήταν έτσι. Ένας χαιρετισμός μεταξύ αρσενικών, πατέρα και γιου, έπρεπε να 'ναι απόμακρος, απότομος και χωρίς έκδηλη στοργή.

Κάμποσο καιρό απέφευγα αυτούς τους τόσο διαχυτικούς χαιρετισμούς αν υπήρχαν τριγύρω ξένοι, γιατί στενοχωριόμουν και δε μ' άρεσε να με κοροϊδεύουν. Το κακό ήταν πως, ακόμα κι αν είχα παρέα, αυτός ο χαιρετισμός εμένα μου χρειαζόταν, μου έδινε σιγουριά, κι έτσι, αφού προσποιηθήκα λίγος καιρός, αποφάσισα ν' αρχίσω

να δέχομαι τον συνηθισμένο χαιρετισμό, κι ας γελούσαν οι συμμαθητές μου, κι ας έλεγαν ό,τι τους έκανε κέφι. Στο κάτω κάτω, αυτός ο στοργικός χαιρετισμός ήταν κάτι δικό του, όχι δικό μου, και το μόνο που έκανα εγώ ήταν να του τον επιτρέπω. Δεν υπήρχαν όμως μόνο κοροϊδίες μεταξύ των συμμαθητών μου· θυμάμαι πως μια φορά, σχεδόν στα τέλη της εφηβείας πια, ένας φίλος μου εξομολογήθηκε: «Πάντα ήθελα έναν τέτοιο πατέρα. Ο δικός μου σ' όλη μου τη ζωή ούτε ένα φιλή δε μου έδωσε».

«Γράφεις επειδή υπήρξες παραχαϊδεμένος, ένα "spoiled child"» μου είπε κάποτε ένας που δήλωνε φίλος μου. Το είπε έτσι, στ' αγγλικά, για να είναι μεγαλύτερος ο εμπαιγμός και παρότι εξοργίστηκα, νομίζω πως είχε δίκιο.

Ο μπαμπάς μου πάντα θεωρούσε, κι εγώ τον πιστεύω και τον μιμούμαι, πως το παραχαϊδεμα των παιδιών είναι το καλύτερο εκπαιδευτικό σύστημα. Σ' ένα σημειωματάριο (που εξέδωσα μετά τον θάνατό του με τίτλο *Εγχειρίδιο ανεκτικότητας*) έγραφε το εξής: «Αν θέλεις να γίνει το παιδί σου καλό, κάνε το ευτυχισμένο, αν θέλεις να γίνει καλύτερο, κάνε το πιο ευτυχισμένο. Τα κάνουμε ευτυχισμένα για να γίνουν καλά και για να μεγαλώσει μετά η καλοσύνη την ευτυχία τους». Πιθανόν κανείς, ούτε καν οι γονείς, να μην μπορούν να κάνουν τα παιδιά τους εντελώς ευτυχισμένα. Αυτό όμως που είναι σίγουρο είναι ότι μπορούν να τα κάνουν πολύ δυστυχισμένα. Ο μπαμπάς μου δε μας χτύπησε ποτέ, ούτε καν ελαφρά, κανένα μας, κι ήταν αυτό που στο Μεδεγίν λέγεται χαλαρός, δηλαδή ανεκτικός. Αν για κάτι μπορώ να τον κατηγορήσω είναι πως μου φανέρωσε και μου επέδειξε μία αγάπη υπερβολική, αν και δεν ξέρω αν

υπάρχει η υπερβολή στην αγάπη. Ίσως ναι, αφού υπάρχουν ακόμα και αγάπες καχεκτικές· στο σπίτι μου πάντα επαναλαμβανόταν εν είδει αστείου μία από τις πρώτες φράσεις που είπα στη ζωή μου, μπεμπεδίστικα ακόμα:

«Μπαμπάκα, μη με λατρεύεις τόσο πολύ!».

Όταν, πολλά χρόνια αργότερα, διάβασα το *Γράμμα στον πατέρα* του Κάφκα, σκέφτηκα πως θα μπορούσα να γράψω το ίδιο γράμμα αλλά από την ανάποδη, με σκέτα αντώνυμα και αντίθετες καταστάσεις. Εγώ δεν τον φοβόμουν τον μπαμπά μου, του είχα εμπιστοσύνη· δεν ήταν δεσπότης αλλά ανεκτικός μαζί μου· δε μ' έκανε να νιώθω αδύναμος αλλά πανέξυπνος. Χωρίς να έχει διαβάσει κανένα διήγημα, για να μην πούμε για βιβλίο μου, καθώς γνώριζε το μυστικό μου, έλεγε σ' όλο τον κόσμο πως ήμουν συγγραφέας, κι ας γινόμουν έξαλλος, επειδή θεωρούσε δεδομένο κάτι που δεν ήταν παρά όνειρο. Πόσοι μπορούν να πουν πως είχαν τον πατέρα που θα 'θελαν να έχουν, αν ξαναγεννιόντουσαν; Εγώ θα μπορούσα να το πω.

Τώρα σκέφτομαι πως η μόνη συνταγή για ν' αντέξεις με τα χρόνια αυτή την τόσο σκληρή ζωή είναι να έχεις δεχτεί στα παιδικάτα σου πολλή αγάπη από τους γονείς σου. Χωρίς αυτή την υπερβολική αγάπη που μου έδωσε ο μπαμπάς μου, θα ήμουν ένας άνθρωπος πολύ λιγότερο ευτυχισμένος.

Πολλοί παραπονιούνται για τους γονείς τους. Στην πόλη μου κυκλοφορεί μια φράση τρομερή: «Μάνα είναι μόνο μία, πατέρας όμως είναι κάθε πουτανασιγός». Θα μπορούσα, ίσως, να συμφωνήσω με το πρώτο μέρος αυτής της φράσης, αντιγραμμένη από τα τανγκό, αν και

το σίγουρο είναι πως εγώ μαμάδες, όπως ήδη εξήγησα, είχα τουλάχιστον μισή ντουζίνα. Από την άλλη, με το δεύτερο μέρος της φράσης δεν μπορώ να συμφωνήσω. Αντίθετα, πιστεύω πως είχα πατέρα, και με το παραπάνω μάλιστα. Ήταν και εν μέρει εξακολουθεί να είναι μια συνεχής παρουσία στη ζωή μου. Ακόμα και σήμερα, αν και όχι πάντα, τον υπακούω (εκείνος μου έμαθε και να παρακούω, αν ήταν απαραίτητο). Όταν πρέπει να κρίνω κάτι που έκανα ή κάτι που θα κάνω, προσπαθώ να φανταστώ τη γνώμη που θα 'χε ο μπαμπάς μου για το ζήτημα. Πολλά ηθικά διλήμματα τα έλυσα απλώς φέροντας στη μνήμη μου την ουσιώδη νοοτροπία του, το παράδειγμά του και τις φράσεις του.

Τα προηγούμενα δε σημαίνουν πως δε μας τα έφελνε ποτέ. Έριχνε κεραυνούς με τη φωνή του, όταν θύμωνε κι έδινε γροθιές στο τραπέζι, αν χύναμε κάτι ή λέγαμε καμιά βλακεία την ώρα του φαγητού. Γενικά, ήταν πολύ επιεικής με τις αδυναμίες μας, αν τις θεωρούσε αθεράπευτες σαν ασθένεια. Δεν ήταν όμως καθόλου συγκαταβατικός, όταν πίστευε πως κάτι μπορούσαμε να το διορθώσουμε. Καθώς ήταν υγιεινολόγος, δεν ανεχόταν να έχουμε την παραμικρή βρομιά στο σώμα και μας υποχρέωνε να πλένουμε τα χέρια και να καθαρίζουμε τα νύχια σ' ένα τελετουργικό που έμοιαζε σχεδόν προεγχειρητικό. Μισούσε, πάνω απ' όλα, το να μην έχουμε κοινωνική συνείδηση και να μην κατανοούμε σε ποια χώρα ζούσαμε. Μια μέρα που ήταν άρρωστος και δε θα μπορούσε να πάει στο πανεπιστήμιο, γκρίνιαζε επειδή πολλοί φοιτητές θα πλήρωναν το εισιτήριο του λεωφορείου και θα πήγαιναν μέχρι την αίθουσα του μαθήματος άδιστα. Εγώ του είπα:

«Γιατί δεν παίρνεις τηλέφωνο να τους ειδοποιήσεις;».
Χλώμιασε από οργή.

«Σε ποιο μέρος του κόσμου νομίζεις πως ζεις, στην Ευρώπη ή στην Ιαπωνία; Ή μπας και νομίζεις πως εδώ όλοι μένουν στο Λαουρέλες; Δεν καταλαβαίνεις πως στο Μεδεγίν υπάρχουν συνοικίες που δεν έχουν ούτε τρεχούμενο νερό, και θα έχουν τηλέφωνο;»

Θυμάμαι πολύ καλά άλλο ένα από τα ξεσπάσματα οργής του, που έγινε μάθημα σκληρό όσο και αξέχαστο. Με μια παρέα παιδιών που έμεναν κοντά στο σπίτι μας (πρέπει να ήμουν δέκα ή δώδεκα χρονών), βρέθηκα μερικές φορές ανακατεμένος, χωρίς να ξέρω πώς, σ' ένα είδος εκστρατείας βανδαλισμού, σε μια «νύχτα των κρυστάλλων» σε μικρογραφία. Διαγωνιώως απέναντι από το σπίτι μας έμενε μια εβραϊκή οικογένεια: οι Μανέβιτς. Και ο αρχηγός της γειτονιάς, ένα παιδί πελώριο, που είχε κιόλας αρχίσει να βγάζει χνούδι, μας είπε να πάμε μπροστά από το σπίτι των εβραίων να πετάξουμε πέτρες και να φωνάξουμε βρисиές. Εγώ μπήκα στη συμμορία. Οι πέτρες δεν ήταν πολύ μεγάλες, μάλλον μικρά χαλικιάκια που μαζέψαμε από την άκρη του δρόμου και ίσα ίσα που έκαναν θόρυβο πάνω στα τζάμια, χωρίς να τα σπάνε, και ταυτόχρονα φωνάζαμε μια φράση που δεν κατάλαβα ποτέ πολύ καλά από πού βγήκε: «Οι οβριοί τρώνε ψωμί! Οι οβριοί τρώνε ψωμί!». Υποθέτω πως πρέπει να ήταν κάποια πολιτιστική υπεράσπιση της αρέπας*. Μ' αυτό καταγινόμαστε μια μέρα, όταν έφτασε ο πατέρας μου από το γραφείο και πρόλαβε να

---

* Είδος καλαμποκένιας πίτας που τρώγεται καθημερινά στην Κολομβία και στη Βενεζουέλα. (Σ.τ.Μ.)

δει και ν' ακούσει τι κάναμε. Κατέβηκε από το αυτοκίνητο εξαγριωμένος, μ' έπιασε από το μπράτσο με μια βιαιότητα άγνωστη για μένα και με τράβηξε μέχρι την πόρτα των Μανέβιτς.

«Αυτό δεν το κάνουμε! Ποτέ! Τώρα θα φωνάξουμε τον κύριο Μανέβιτς και θα του ζητήσεις συγγνώμη».

Χτύπησε το κουδούνι, άνοιξε μια μεγάλη κοπέλα, πανέμορφη, αγέρωχη και τελικά ήρθε ο κύριος Σέσαρ Μανέβιτς σκυθρωπός, απόμακρος.

«Ο γιος μου θα σας ζητήσει συγγνώμη και σας διαβεβαιώνω ότι αυτό δε θα επαναληφθεί εδώ πέρα» τόνισε ο μπαμπάς μου.

Μου έσφιξε το χέρι και είπα κοιτάζοντας το πάτωμα: «Συγγνώμη, κύριε Μανέβιτς». «Πιο δυνατά!» επέμεινε ο μπαμπάς μου, κι εγώ επανέλαβα πιο δυνατά: «Συγγνώμη, κύριε Μανέβιτς!». Ο κύριος Μανέβιτς έκανε ένα νεύμα με το κεφάλι, έδωσε το χέρι στον μπαμπά μου κι έκλεισαν την πόρτα. Αυτή ήταν η μοναδική φορά που μου έμεινε σημάδι στο σώμα, μια γρατζουνιά στο μπράτσο, από τιμωρία του μπαμπά μου, κι είναι ένα σημάδι που το αξίζω και με κάνει ακόμα να ντρέπομαι εξαιτίας όλων εκείνων που έμαθα αργότερα για τους εβραίους χάρη σ' αυτόν, και επίσης επειδή την ηλίθια και κτηνώδη πράξη μου δεν την είχα κάνει με δική μου απόφαση, ούτε επειδή είχα κάποια κακή ή καλή άποψη για τους εβραίους, αλλά από απλό αγελαίο πνεύμα, ίσως γι' αυτό από τότε που μεγάλωσα, αποφεύγω τις ομάδες, τα κόμματα, τους συλλόγους και τις μαζικές εκδηλώσεις, όλες τις κλίκες που μπορεί να με κάνουν να σκέφτομαι όχι ως άτομο αλλά ως μάζα και να παίρνω αποφάσεις όχι κατόπιν σκέψης και προσωπικής εκτίμησης, αλλά

εξαιτίας εκείνης της αδυναμίας που προέρχεται από την επιθυμία ν' ανήκεις σ' ένα κοπάδι ή σε μια ομάδα.

Επιστρέφοντας από το σπίτι των Μανέβιτς, ο μπαμπάς μου –όπως γινόταν πάντα τις σημαντικές στιγμές– κλείστηκε μαζί μου στη βιβλιοθήκη. Κοιτάζοντάς με στα μάτια, μου είπε πως ο κόσμος ήταν ακόμα γεμάτος από μια πανούκλα που λεγόταν αντισημιτισμός. Μου διηγήθηκε τι είχαν κάνει οι ναζί πριν από μόλις είκοσι πέντε χρόνια στους εβραίους και πως είχαν ξεκινήσει τα πάντα, ακριβώς, πετώντας πέτρες στις βιτρίνες τους, στη διάρκεια της τρομερής *Kristallnacht* ή νύχτας των σπασμένων κρυστάλλων. Μετά μου έδειξε μερικές τρομακτικές εικόνες από τα στρατόπεδα συγκέντρωσης. Μου είπε ότι η καλύτερή του φίλη και συμφοιτήτρια, η Κλάρα Γκλότμαν, η πρώτη γιατρός που είχε αποφοιτήσει από το πανεπιστήμιο της Αντιόκια, ήταν εβραία και πως οι εβραίοι είχαν δώσει στην ανθρωπότητα ορισμένες από τις μεγαλύτερες μεγαλοφυΐες του τελευταίου αιώνα, στις επιστήμες, στην ιατρική και στη λογοτεχνία. Πως αν δεν ήταν αυτοί, θα υπήρχαν πολύ περισσότερα δεινά και λιγότερη χαρά σ' αυτό τον κόσμο. Μου θύμισε ότι και ο ίδιος ο Ιησούς ήταν εβραίος, ότι πολλοί κάτοικοι της Αντιόκια –ίσως ακόμα κι εμείς οι ίδιοι– είχαμε εβραϊκό αίμα, γιατί στην Ισπανία τούς είχαν αναγκάσει να προσηλυτιστούν, και πως είχα καθήκον να τους σέβομαι όλους, να τους συμπεριφέρομαι όπως σε κάθε άλλο ανθρώπινο πλάσμα ή κι ακόμα καλύτερα, εφόσον οι εβραίοι ήταν μία από τις ομάδες –μαζί με τους Ινδιάνους, τους μαύρους και τους Τσιγγάνους– που είχαν υποστεί τις χειρότερες αδικίες της Ιστορίας τους τελευταίους αιώνες. Και πως αν οι φίλοι μου επέμεναν να κάνουν αυτή τη

φρικαλέα πράξη, δε θα μπορούσα ποτέ ξανά να βγαίνω μαζί τους στον δρόμο. Τα γειτονάκια μου όμως, που είχαν γίνει μάρτυρες του επεισοδίου από το απέναντι πεζοδρόμιο, και μόνο βλέποντας «την οργή του δόκτορα Αμπάδ», δεν ξανάριξαν ούτε κι αυτά ποτέ πέτρες ούτε ξαναφώναξαν βρισιές στα παράθυρα των Μανέβιτς.